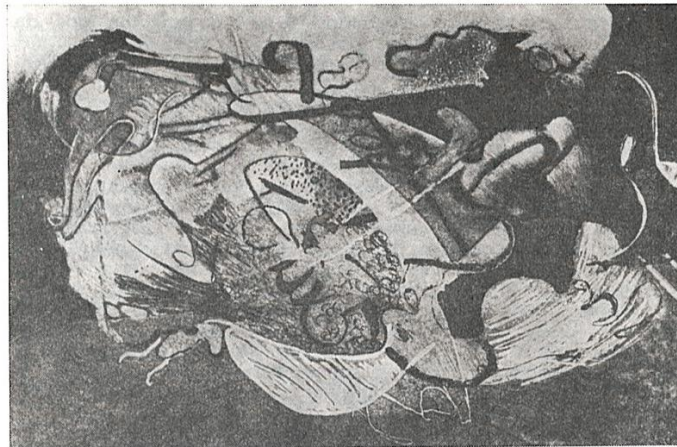

tema pesništva i župančičev književni nazor

(Određenje pojma, opsega i posledica)

jože pogačnik

nevenka stoisavljević — akvatinta, 1978.

Stvaračev književni pogled je izraz pogleda na svet i život, što znači izraz osnovnih činjenica duhovnosti i svesti čoveka. Stoga bilo koji element književnog pogleda ima odnos s nekom od glavnih značajki duševne strukture umetnika reči. Duševna struktura, obično zvana karakterom, po definiciji mlade književno-naučne discipline, karakterologije, predstavlja integralnu celinu bioloških i psiholoških funkcija pojedinca. Ovo psihofizičko jedinstvo nikada nije, niti može biti stanje, već samo kretanje u određenom pravcu, što pretpostavlja aktivnost kojom se neka ličnost potvrđuje kao izvorna osnova, te ostvaruje svoju individualnu volju. Uprkos promenljivosti ljudskog karaktera, moguće je, prema tome, ustanoviti kako strukturu tako i pravac u razvoju jedne ličnosti. Takvo ustanovljavanje koje ima za posledicu prodor u razumevanje čoveka, zasnovano je na povezivanju bar dva vremenski različita doba (tačaka) njegovog života. Raščlanjivanje otkriva osnovni razvojni pravac koji, po A. Adleru, nazivamo linijom kretanja. Ta linija je, inače, podvrgnuta promenama, a njena energija i oblici koji iz nje izvire tako reći su podloga za koju se, po pravilu, pokazuje da ima korene u ranoj mladosti.

Istraživanje književnog pogleda stvaraoca predstavlja radikalizaciju i razmatranje neke estetske činjenice ili — drugim rečima — prenošenje čulnih i emotivnih slojeva jedne pesničke prakse u područje racionalne spoznaje i logičke evidentnosti. Estetska činjenica, sama po sebi, zahteva predstavu o tome šta je umetnost reči, otkuda potiče i kuda teži. Stoga je rasprava o idejnim i estetsko-teoretskim počecima Župančičevog književnog pogleda, odnosno teme pesništva, koja je najobimniji deo tog pogleda, utemeljena najpre u samoj pojavi, a potom u posebnom statusu ovog problema u čitavom pesnikovom delu. Nasuprot drugim elementima njegovog pesništva, moguće je, naime, načelno utvrditi da je obrađivani sloj u Župančičevom pesništvu središnji, praktično do detalja razrađen i sistematski raščlanjen, što znači da je u sklopu celine izrazito literarno i idejno domišljen. U njegovoj književnoj aktivnosti on mu je nalagao način stvaranja i odredio vrstu konkretizacije, što je u vremenskom i problemskom smislu imalo dalekosežne posledice po čitav njegov opus. Po rečima J. Vidmara, Župančičevo delo je »određena lična orijentacija u svetu. To je traganje za onakom formulacijom smisla života koja bi bila u skladu s njegovom jedinstvenom i jednokratnom prirodom. To snevanje njegove duše razlikuje se od erotičnog života po svojoj duhovnosti i otkriva pesnikovu prirodu u suprotnosti s onim instinktivnijim iskazom — svesnije.«

I.

Tema pesništva je u Župančičevoj stvaralačkoj praksi vremenski stalno prisutna i sadržajno toliko intenzivna da se može govoriti o njenoj centralnoj ulozi. Iz intenzivnog prisustva ove teme logično je pretpostaviti da se radi o pojavi koja će svojom uzbuđljivošću jednako snažno obuzimati pesnika u svim fazama njegovog stvaranja. Tema pesništva je, doista, centralni prostor Župančičevog misaonog i pesničkog nastojanja; reč je o iradijacionom centru koji se, kao saznajni proces, širi i produbljuje u obliku spirale i koncentričnih krugova, a pri tom — srednja konstanta — sa stanovišta inspiracije i socijalizacije umetnosti reči, doživljava specifične promene pokretačke linije, u kojoj ostaju sadržajni elementi a menjaju se hijerarhijski odnos i misaoni akcenti.

Sam je pesnik izjavljivao da posmatra i misli svet »prokleta realno« i da kao umetnik shvata »svoj zadatak sasvim stvarno«. Značajna veza sa životnom stvarnošću koja je Župančičev jedini inspirativni podstrek, povezana je sa sledećom osobinom o kojoj autor daje jasnu i nedvosmišlenu izjavu. Pesmu, kaže on, nerado daje iz ruku »jer jedna drugu nekako pojašnjaju i održavaju. Pesme se međusobno komentarišu, dok su pojedinačno kao istrgnute iz osećajnog i razumskog kompleksa, te stoga mogu malo da utiču.« Tema pesništva je, dakle, po Župančičevim rečima, dijalektičko jedinstvo strukture u kojoj je svaki

deo sam za sebe značajan, a pravu dimenziju i stvarno značenje poprima tek u sklopu s drugim delovima celine. Ova je spoznaja od načelnog značaja, pre svega za istraživačku metodu koja se prihvata najavljenе teme.

Prvo važno pitanje koje se u vezi s tim pojavilo u Župančičevoj misli, bilo je pitanje odnosa prema slovenačkoj idejnoj (ideološkoj) i estetskoj tradiciji. Već 1898. godine pesma *Moje bake* počinje odlaskom na plovidbu koja treba da se razvije punim jedrima i bezbrižno okonča. Obrazloženje ovog odlaska i ove plovidbe veoma je višeslojno i glasi:

*Ah, ciljevi, ciljevi moji zlatni,
što blještite se u dalekoj samoći!*

*Do vas ne vodi utrti put,
i ne hodi k vama hodočasnika roj —
daleko vi ste od ovog ljudstva.
Po magli lutajuće duše
u trenucima svetim naslutile su vas,
u trenucima svetim kad večne su se tajne
svetlošću bajnom za oči otvorile...*

Osnovna misao navedenog odlomka je, kazano poznatom sintagmom iz Stritarovog eseja o Prešernu, disharmonija između ideala i stvarnosti. O stvarnosti, inače, ne govori previše neposredno i često, ali, uprkos tome, ipak dovoljno razložno; u njoj ga savladuju gnušanje i odvratnost, ispunjava ga očaj, okružuju crne tmine, ljudi predstavljaju čopor koji živi u truleži, istina ih zbunjuje, život uništavaju ubice duša, vladaju filistarstvo i frazerstvo, minornost i slabičstvo; međutim, u prigodnom je zapisu sve to složio u usporedbu s I. Cankarom i zapisao: »Ti si, Ivane, imao posla sa slugama, a ja sa slepcima; tebe sada svojtaju krijumčari, a mene su satrli ljubljanski tičkvari.«

Ovo nezadovoljstvo stvarnošću eksplicirano je na području religije (*Besplodni sati*), filosofije (*Svojim prijateljima*) i književnosti. Poslednju je, znamo, optužio da je bez zanosia i slobodnog poleta, a posredno i da je bez prave snage. U nedatiranom pismu J. Regaliju (krajem 1900. godine ili početkom 1901) taj je obračun bio korenit i principijelan: »A kako je kod nas? Ima par ljudi koji se trude i naprežu, a sve drugo počiva u letargičnom mrtvilo... i nije se pričalo da je pred Slovenom čovek i da je Sloven samo fantom, dok se iza tog imena skriva takođe individuum koji mora biti i nešto drugo, osim da je 'slovenske krvi'. U obožavanju ovog mističnog slovenstva gubi se duševna energija naše omladine, a naši ljudi ne znaju da su Česi dostigli taj stupanj kao radni, čvrsti ljudi koji su svi do jednog oduševljeni za svoje. Narod ne živi od fantazija.«

Župančič, dakle, predlaže čoveku, vremenu i svetu da uđu u sebi i da u sebi potraže onaj tajni izvor koji će učvrstiti život na novim osnovama, pošto je, po njemu, prostor zloupotreba a vreme laž — stoga je i razumljiv pesnikov siloviti obračun s pozitivizmom XIX veka i njegovim nasleđem. U tom obračunu srušen je zajednički imenitelj, te je preostalo samo još traženje, koje će znati jedino to da nikakav povratak nije moguć kada put u dubinu i prema sebi biva neizvestan, opasan i čak besplodan.

Drugi deo sintagme, traženje idealnog sveta, u to vreme još nije jasno fiksiran; čine ga pojmovi kao što su žudnja, čežnja i glad srca. Župančičev odlazak je, dakle, najpre upravljen ka svetu neke imaginarne idealne subjektivnosti, koja ubrzo počinje da se koncentriše:

*Sveopštost se otkriva preda mnom...
U svemir putuje moja duša
i melodije zvezda nebeskih sluša
i bere rajski plod, te ga kuša;
kada se vrati, sladak mi nemir
donesе, sa sobom tebi na dar...*

Između stvarnosti i ideala nalazi se pesnik koji ima moći da od apsolutnog otkida trenutke estetske lepote i važeće istine. To ga ispunjava verom u sebe (*Srce, ti mlado srce moje, ne očajavaj! Dok glad te mori, dok žed te guši, u sebe veruj!*), ali ta vera nije naivna, jer je svesna svojih granica. U *Seni Josipa Murra* za nju je pronašao jedinstvenu sliku u usamljenom plamenu koji se povija do kraljeve i bori se s vetrom, mada, uprkos tome, čezne i raste naviše. Čeznja za visinom je, prema tome, stalno prisutna, ali do ostvarenja dolazi samo u retkim trenucima. Pesma je plod takvog trenutka, što Župančić veoma često daje do znanja i vrlo temeljito tumači. U stihovima *Na put*, pesma je kćer trenutka i pregorelost plamena. Slična misao, samo više sa stanovišta psihologije umetničkog stvaranja, takođe je u *Poseta: Dugo se borim sa različitim utiscima i doživljajima, mučim se s njima i dovodim ih u sklad, dok ne dođe čas — a tada je sve gotovo*. Župančića ispunjava vizija nekakve unutrašnje harmonije svemira, napaja ga vera u kosmičku i čovekovu unutrašnju organizaciju, što je u suprotnosti sa svakodnevnim životom. Dodir jedne i druge polovine (lažnog i istinskog života) snažan je i autonoman pojedinac, pre svega stvaralac (pesnik) koji otkriva suštinu individualnog i društvenog života. Za to otkrivanje značajno je poricanje prostorne, vremenske i konceptualne determinisanosti; fluid kosmičkog trajanja moguće je dosegnuti samo uzdizanjem nad »dubinama ugušenih tminaa«, u svet gde se čovekova psihofizička suština pretapa u »visoki sjaj« (*Buđenje*).

Područje takvog sjaja već u tom vremenu predstavlja takođe Župančićev poetski izraz, oduetu u čarobnost do koje dolazi samo kada se sasvim podudare označujuće i označeno. Tako utvrđen izraz mogao bi kliznuti u akademizam, ako se iza njega ne bi krilo ono duboko drhtanje koje izvire iz grčeva traganja i potresa, do kojih dolazi na blistavom putu u visinama (*Ti gzdava devojko...*). Pesnik se latilo ispovedanja neispovedljivog, onog što spada u suštinu čoveka i u srž stvarnosti, a imao je sreću da svoje spoznaje ostvari na način koji je pogodan u modernom smislu te reči. Književni jezik XIX veka predstavljao mu je smetnju koju je — kao i svu drugu kulturnu tradiciju — pobedio tako što je od njega sačinio instrument nove ljudske i umetničke osećajnosti. Sa svim tim započeo je Župančićev put »ka šatorima jasno belim na Svetoj gori«, kuda ga je naterala »čežnja za mračnim putem« (*Seguidille*).

II.

Navedena građa dopušta zaključak da je Župančić u prvoj fazi svog stvaranja u egzistencijalnom položaju istupanja. U njegovom je pesništvu došlo do preloma koji je razdelio čovekovu generičku i socijalnu dimenziju na dva pola. Na jednoj strani je svet društvenog velikaštva koje se utemeljilo na posebnom svetonazorom, narodnom i literarno-pedagoškom sklopu vrednosti. Koližija s građanskom liberalističkom i pozitivističkom ideologijom XIX veka našla je svoj suprotni pol u čežnji za osmišljenim svetom u kojem su prisutni visokoumnost misli, čistota delanja i verodostojnost vrednovanja. Iz poricanja društva svog vremena i sebe kao dela tog društva, poteklo je traganje za ličnom usmerenošću, sopstvenom nevinošću i individualnom izvornosti. Između ova dva pola, koji su označeni kao načela negativnog i pozitivnog, nije moguć nikakav sklad, te se zato pojedinac i ne može situirati u svetu. Župančić je redukovao životnu stvarnost na konkretno društvo koje se pokazuje kao moralno, socijalno i intelektualno mrtav prostor. Ovaj je socijalni prostor primer patologije, a njegov je vidik nisko privatništvo koje je postavljeno isključivo u službu telesnosti. Ideološko ograničeni prostor povezuje fraza o nekakvom višem načelu koje obuhvata domovinu, narod i moral, dok se u kritičkoj refleksiji uvek razotkriva kao sračunato obrazloženje, neophodno za ostvarivanje privatnog života. Takvo je društvo čovekov prostor bivanja i sudbina njegovog postojanja, u kojem se srećnim može osećati samo onaj koji nema ni sopstvene volje ni sopstvenog razuma. Župančićevo odmicanje od opisane stvarnosti intenzivno je i radikalno, jer ga usmerava i vodi predstava o dinamičnom, aktivnom i poletnom društvu, u kojem će delovanje pojedinaca biti na nekom višem nivou pametna i smisljena. Prva faza Župančićevog pesništva tematizira, prema tome, samo ovaj ontološki raskid u kojem se suština našla naspram postojanja.

Župančićev individualistički (romantični) otpor protiv hipokrizije zvanične građanske orijentacije najotkriveniji je u poricanju zajedničke društvene ideologije, verovanja i didaktike. Kriza humanizma u građanskoj je ideologiji uzrokovala postavljanje filosofije, estetike i etike na načela iracionalizma i intuicionizma. Pesnik želi da se uzdigne nad građanskom stvarnošću; stoga li brani pravo na snove i duhovnu samoću, čime objektivno podstiče agnostičku i iracionalističku idejnu usmerenost svog vremena. Svet koji mu se pokazao kao dejstvo mrtvog prostora i koji je uzrok nesreći pojedinaca, time je promenjen u vremenski ograničenu (trenutnu) predstavu ili privid, što je omogućilo da se pesimistički odnos prema životu na području umetničkog stvaranja pretopi u aktivistički, i time osnaži individualnu silu postojanja. Premoć funkcionalizma koji opažamo u usredsređenosti na tehnička, formalna ili metodološka pitanja stvaralačkog procesa, bila je u suprotnosti sa zanimanjem za svrhu i ciljeve ostvarivanja (u *Jerali* Župančić kaže doslovno ovo: *Ko stvara, moj dragi, iz vihora govori, on malo mari za svrhu, moral i sre-*

ću...). Subjektivizacija osećanja koja su se ocepila od svoje objektivne sadržine, prouzrokovala je uzmak simpatije prema sopstvenoj ličnosti i spojevima emotivnog života u izolovanom pojedinac, čiji je doživljajni položaj opet zavisao od procesa subjektivizacije, što znači, od nečije sposobnosti da izdvoji i apstrahuje osećanja od njihove prvobitne sadržine. Na tom je putu često moguće sresti skeptične, stoičke i hedonističke karakteristike, premda je za celinu važno jedino to da umetnik više nije igračka samo svojih inspiracija, već da postaje svestan (čak naučan) stvaralac svog Dela. Š. Bodler je egzistencijalni položaj umetnosti (koju srećemo i kod Župančića) opisao paradoksom: strah pred životom, ekstaza u životu.

Spomenuti je položaj izvanredno bogat rasplod za pesničko stvaranje; međutim, pojedinca nije mogao usredotočiti u socijalnom smislu. Čaša opojnosti upozorava da je u tom vremenu ovu prazninu ispunjavala erotika. Tekstovi kao što su *Ti cvete moj tajanstveni...* ili *Pesnik i žena*, otkrivaju da je taj tematski kompleks u tesnoj vezi s inspiracijom pesništva i književnim pogledom uopšte. Uglavnom važi da za Župančića načelo erosa nije samo pesnička imaginacija, već pre svega sazajna kategorija s kojom se manje nego konkretnoj ličnosti približava istini ljudskog (stvaralačkog) bića i njegove egzistencije. Eros se spiritualizuje, a pesnik mu se približava s nestrpljivom čežnjom, pošto veruje da će kroz njega — kao kroz prozor — ugledati široke horizonte; to želi samo zato da bi odagnao unutrašnju dosadu i eventualno obogatilo sopstvenu duševnu osećajnost. Harmoniju ličnog života traži u uzvišenim i do prozornosti estetski prefinjenim doživljajima, koji su po pravilu odlični primeri introvertiranih oblika psihološke sublimacije. Erotski inspirativni osećaj drži ga toliko snažno da u njegovoj tematizaciji postaje suveren presuditelj, apsolutni stvaralac lepote, krotitelj životinjskih nagona i organizator haotičnog sveta. Verom pretpostavlja da mu se objavilo apsolutno i da je prodro do suštine kosmosa; sebe samog postavlja kao *receptaculum* u kojem se dogodio čudo začeca koje će dovesti do rođenja i pojave suštine.

U pojmu erosa pesnik, dakle, reflektira neko kosmičko stanje koje je kao takvo najtemeljniji oblik pojedinačnog postojanja. U erosu oseća punoću duše, opija se životom koji ga okružuje i veruje u svoju budućnost; eros je na taj način područje na kojem pojedinac (pre svega pesnik) može egzistirati. Bezgranični zanos erotskim doživljavanjem prate psihička stanja zanosna, koja su prava pravca ekstaza postojanja. Ekstaza je u Župančićevom pesništvu samo drugi pojam za pokušaj transcediranja ljudskog bića, što predstavlja dublju filozofsku osnovu lirike o kojoj govorimo. Župančićev eros je duhovnost koju vodi i usmerava ekstaza, a cilj mu je doseganje neslućenih visina (u odgovarajućih pesama je reč o daljinama dokle žena ne može stići, ili o blagu koje doživljava ljubavi stvara u duši stvaraoca). Aktivni eros u tom slučaju nije toliko ekstatična otvorenost za drugog, već je prvenstveno pokušaj oslobađanja pojedinca iz interesa i potreba socijalno-političkog uređenja, koje je društvo stvorilo za zadovoljavanje svoje materijalne egzistencije. U temu sinteze i integrativnih sila odmah se pojavila i tendencija uništavanja. U punoću postojanja i bezgraničnu volju za njim prodrli su glasovi koji su došapnuli istinu o prolaznosti svega ljudskog. Župančiću se otkrila druga strana erosa, njegova tragičnost, naime, pa su time u dotičnu liriku prodrle teme u kojima se eros javlja i kao zabluda i kao izvor razočaranja. Otkriće da je i erotika podvrgnuta smrti, u pesniku je povećalo prvobitnu želju za besmrtnošću — time se pojačala i inspiracija pesništva koje će za neko vreme obuzeti sve slojeve njegovog stvaranja.

halila tikveša — akvatinta, 1961.

III.

Nova faza Župančičevog odnosa prema temi pesništva ima, mače, svoje klice u prvobitnim pesnikovima razmišljanjima, mada je povodom smrti J. Murna (1901) došlo do prestrukturiranja pojedinih misaonih elemenata. U *Beležnici IV* može se naći sledeći zapis: »Istina koju sam stičeš, najviša je i naj snažnija. Dosta treba trpeti, i duševno i telesno, ali češ biti snažniji kada je nađeš. Živi, lutaj, a ako si dovoljno jak za život, naći ćeš napokon svoj put i svoje ciljeve. Čovek koji nije u stanju da sam traži put, kome je potreban vođa — neka ide — on nije za život. Nije li pravo prirode da iskušava ljude u trpljenju i lutanju? Ko se probije kroz sve teškoće, zaslužuje da živi mirno i srećno. U tom traženju čovek mnogo gubi, ali ono što dobije jeste postojano, to je njegova sopstvenost. Zato je naposljetku za svakog subjektivna istina prava. A baš život sa svojim preprekama i razočaranjima pomaže da se subjektivna istina (zadobijena iz sopstvenog života) slaže s objektivnom.« Samo nešto kasnije govorio je o izvoru i svrsi tvorenja, te je pri tom sve odgovarajuće teorije objasnio kao tuđu školsku učenost koja s ličnošću pojedinca nema nikakve veze: »Meni se uvek čini da se poslednja i najveća istina može samo slutiti i osećati — i to samo u srećnim trenucima.«

Inspirativni podstreci su se time pomerili u subjektivnost, a u njoj je postao nadmoćan čovek duha. Pesnik je time našao središte iz kojeg su bili mogući postupci, spoznaje i operacije umetnosti, stekao je privid svećništva, jer je, po njemu, sve ono što jeste samo tvorenje čoveka, odnosno projekcija njegove unutrašnjosti ka spoljašnjem. Pesnik je preuzeo status demijurga, njegov instrument saznavanja postali su osećaj i intuicija, dok su rezultati do kojih je došao bili koherentni, jer je univerzum putem njih otkrio svoje pravo lice; nevažne sitnice života dobile su značenje metafizičke svetlosti. Lirski je život u toj misaonosti stanje posebne milosti koju menja blažena katarza, u kojoj se očičuju lične strasti i umanjuje teret čovekovog trpljenja. Pesma je izvor posebnog zanosa čiji je cilj izvan pesnika. Autor više ne razlučuje sebe i svet, od bližnjeg želi da načini celo čovečanstvo, a u jedno i drugo ima za posledicu to da se njegova pesnička praksa menja u dva glavna tipa. Prvi tip predstavlja poezija sa socijalnom i humanističkom tendencijom; tu spadaju satirični, borbeni, revolucionarni i govornički sadržaji koji su po polaznoj tački začeti u romantičnoj ontologiji. Drugi tip su brojni pokušaji u kojima se radi o integralnom izrazu stvarnosti. Oba tipa spadaju u neliterarne, moralne namere koje su izuzetno vitalne i žele da dosegnu stanje novog lirizma.

Pesnička praksa predočava ove procese sa svom plastičnošću, od ciklusa *Seni Josipa Murna* pa nadalje. U njemu se suština Župančičeve lirike usredotočila na prvobitne podstreke njegovog unutrašnjeg života, koje je posebno naveo kao pesničke izvore i svesno primio kao svoj sudbinski ideo. Radi se o poznatom trojstvu: bol, samoća i hrabrost. Svaki će deo biti kasnije razjašnjen u bezbroj varijanta (na primer: *Dan svih živih*, *Uvis plovi... Ptica Samoživ*, *Svojim prijateljima*, *Noćni psalam*, *Epilog* i drugi tekstovi). To saznanje, koje je posebna pesnička milost i ljudska posvećenost, rezultat je lucidnog trenutka koji je kod Župančiča, zbog biblijske slike, gotovo jednak otkrovenju: *I diglo se kao zvuk fanfara / i vinulo se kao moćni žar / odasvud / A tog časa / video sam kuda vodi moj put / i tada spoznao / svu svoju neumitnu slast / ti tamna nada mnom vlasti... /* U *Ptici Samoživu* je isti doživljaj ravan *Poseti*, a njegove su posledice primanje naročite svetlosti koju drugi nemaju (to izvanredno jasno tematizuje i *Zov noći*). Ova je svetlost deo duše koja se probudila i postaje jezički etimon za osnovnu psihofizičku i duhovnu suštinu čoveka. Duša je suštinski element svakoga, razloak između prosečnosti i stvaraoča je u tome da je kod poslednjeg duša osvešćena (probuđena), što znači aktivna, ispunjena individualnom voljom i čak sa zapovedničkim namerama. Duša je izvor i središte svesnog postojanja i podloga celokupnog delovanja; ona u neprestanoj budnosti izdržava sav potencijal duhovnog života i u stalnom je suočavanju sa stvarnošću delovanja. Individualno uključeno u svet i život predstavlja socijalizaciju lične stvaralačke logike u stvaralačku logiku svemira, pa je stoga pesništvo, kao takvo, u suštini reinkarnacija rada (čoveka) u celinu (život). Pesnik izmišlja i stvara nove oblike, nastoji da dopre do novih i još neiskorišćenih područja, sa svim se svojim stvaralačkim potencijalom trudi da kontinuirano postoji, što znači: traje. Njegova je vera (Župančič je naziva čežnjom) silovita, a istovremeno mu na svakom koraku pokazuje da je život spor, te da ga stoga ne može pratiti (*u Ptici Samoživu* su sledeći stihovi: *Preveliko je tvoje kilo / presvetao očiju tvojih je žar / a premali, preslab skrio si se ti... /*).

Za Župančiča je živa i plodna klica iznutra; radi se — ako posudimo pojam fizike — o nekakvom unutrašnjem podstrecu koji uzdiže život kroz sve složenije oblike do uvek višeg značenja i svrhovitosti. Pritom je svestan da objektiviziranje i homogeniziranje stvarnosti, što omogućuje intelekt, predstavlja opasnost. Intelekt se, naime, odvojio od pomenutog unutrašnjeg podstreka, odrekao se intuitivne podloge i time postao razlog za ono što u Župančičevom gledanju označava pojam društva (plitkost, stereotipnost, privatni život). U toj koliziji njegove premise postaju borbene, katkada neurasteničke, a ponekad se graniče i s područjem paroksizma. Uprkos ovim graničnim oblicima, jezgro ostaje zdravo: premise, da nema objektivnosti bez sudelujućeg subjekta, jačaju težnju ka sintezi pojedinca i množine, centra s rubom. Pošto je život moguće videti samo iznutra, što je Župan-

čiču najsuštastveniji etimon opisivane faze, nije čudno da je centralni unutrašnji podstrek uobličio i u posebnom stilizmu. Već u ciklusu *Seni Josipa Murna* nalazi se zapovest koju nalaže pisanje stihova, usmerena u pojam središta; te se kasnije razvija i profilira: pesnik želi da bude srce u sredini (*Mesečina*), pesma je zlatno jezgro duše sveta (*Revija*) — istu misao dalje is-povedaju i stihovi *Noćnog psalma*:

*Usred svega raširi krila
kao dve zore,
i u vihoru
bičeš harfa na kojoj svira Gospod.*

Potvrdu ovih izlaganja imamo u Župančičevom razgovoru s Isidorom Cankarem, gde je čitav kompleks vanredno jasno ekspliciran. Tamo kaže: »Poezija je jedan put do samog sebe i do čoveka, neko živo kretanje prema stvorenjima i središtu svega, približavanje centru. U stvaranju se čovek približava Bogu. To je stvaranje slepo, ali je vidovitije od čitavog intelekta.« Životna stvarnost je u tom sklopu ona »veličanstvena klavijatura« iz koje pesnik izmamljuje svoju pesmu (»Što je umetnik veći, tim je šira klavijatura; ako bi bio savršeniji, pevao bi mu čitav svet«). U ovom stvaralačkom dodiru se spajaju subjekt i objekt, pa je stoga Župančič li mogao da izjavi da je umetnost reči »sama istina«; njena količina zavisi od perceptivnih sposobnosti stvaraoča (»Kada bi umetnik bio savršen, u svakom trenutku bi sve shvatao, a to ne može; stoga mi kažemo da se razvija.«). Pesništvo je, prema tome, poimanje sveta uz pomoć pojedinčevog duševnog potencijala, što znači integralni deo čitavog iskustva čovečanstva. To što pesništvo izgovara ne može se izreći ni na jedan drugi način; pesničko iskustvo je stoga nenadomestljivo, njegov se jezik ne da prevesti ni na koji drugi način izražavanja. Književna saznanja koja sadrže seizmografski detaljan zapis čovekove stvarne istorije, pripadaju, dakle, načinu saznavanja te istorije, načinu koji je kao takav nezamenljiv, neponovljiv i jedinstven.

IV.

U opisanoj fazi koja bi se, upotrebom jednake misaone strukture kao i u prvom dobu, mogla označiti kao *egzistencijalni položaj biti i središta*, nekadašnji rascol s plitkim društvom i idealnim pojedincem pretvorio se u koliziju između materijalnosti i duhovnosti. Ovo filozofsko produbljivanje, koje najjasnije odražavaju odlomci iz *Jerale*, po Župančičevim se rečima, izgovorenim u *Posetama*, otkriva kao protivrečnost između pojedinca koji je »do glave zagnjuren u materiju« i duha, koga predstavlja kao »hitrog, okretnog, sveobvladavajućeg«, pri tom značajno dodavajući: »i tako neka se bore dva principa«. Autor je, prema tome, metafizičan izraz i slikovitu predstavu već razrešio misaonom kategorijom dvaju suprotstavljajućih i životnih načela, što je u konkretnim tekstovima učinio još detaljnije. Na jednoj stazi je život duše, a na drugoj postojanje tela i društva. Među njima je inače dijalektički dodir, ali uprkos tome pesnika pre svega zanima prvo područje. Kao ispovednik života duše upoređuje se s drvatom: u *Zovu noći* to je svetlo stablo čije grane dosežu do neba, dok je korenje duboko u zemlji; u pesmi *Sebi* visoki i uzvišeni gest je još eksplicitniji:

*Stoj, kao drvo bez zaštite!
Viši si, jače te potresa vihor,
viši si, bliži nebeski ti je žar,
dalje oko ti vidi...*

Pesnik je, dakle prešao u autonomnost koja smatra istinitim samo ono što je on kao takvo spoznao. Time se razmaknuo moderni relativizam koji je zaključivanje iz delovanja na uzrok (determinizam), na osnovu znanja o delovanju, promenio u delovanje na uzrok. Župančič se ovde nije podredio scijentističkoj euforiji koja je odlikovala prelom XIX i XX veka, već se odlučio da bude *mobilis in mobili*. Samog sebe je, da kažemo slikovito, postavio u središte prozirne kugle, što je položaj s kojeg posmatra obrise svega što se od objektivnog i subjektivnog sveta u njoj odgleda. Već je februara 1901. godine pisao J. Regaliju: »Čoveka kao individuuum spasi, uzdigni — time ćeš uzdići i osloboditi čovečanstvo. Spasi unutrašnjeg čoveka — potom će njegova unutrašnjost sama spasiti njegovu spoljašnjost.« Uz tako visoko izložene zadatke, duh je pokušao da oslobodi telo (na listom mestu kaže da se za telo odmah može naći *modus vivendi*, ali to ne može i za dušu). Iz tog se raskola razvila i posebna skala vrednosti, skala koja je jasno razlučivala dobro i zlo, te time obogatila pesničku temu naročito etičkom problematikom. U sopstvenom komentaru *Dume*, Župančič je po tom pitanju značajno izjavio: da je želeo da »otadžbinsku ljubav i pojam narodnosti« prenese »iz romantičnog ljubakanja sa spoljašnjostima, preko realnog ili racionalnog kosmopolitizma na osnovu socijalno-etičkog nazora«. Taj je nazor problem sa svojim dimenzijama koje neposredno ne spadaju u ovo razmatranje, ali je važan zato što je baš etika omogućila nastanak treće faze u Župančičevom shvatanju pesništva.

Istovremeno se s pojmom duše u Župančičevom pesništvu pojavio i pojam srca. Na ovaj se pojam najpre odnose različite emotivne veze, pre svega krajnji osećaj životne euforije i straha postojanja; zajedno s dušom koja je instrument sazna-

vanya, srce postaje instrument simpatije, te se tako učvršćuje u osnovnim načelima pesnikovog stvaranja. Značajan stilizam *drhtavo srce* menja se sada u *srce koje peva* ili *srce koje zvoni* (*Budjenje, Duma*). Simpatija koju predstavlja slika srca postaje najsavršeniji oblik intuicije, u njoj se udružuju unutrašnji poriv i uzvišena misao, pa je stoga postala izvor kretanja i počelo stvarnog sadržaja. U drugoj fazi Župančič je svoje postojanje poistovetio s intuitivnim posmatranjem, pa će sada svoj opstanak dovesti u vezu sa simpatijom koja će se pretvoriti u novu stvarnost i s novim elementima utemeljiti pesnikov put u središte svega.

Župančič je već u pismima J. Regaliju razmišljao o umetnosti kao jezgri koje uz imanentnu umetničku autonomnost ima i sporedne, od kojih spominje vaspitanje i oduševljenje: »Ne odricati se već delovati da ti mase uživaju isto ono što ti uživaš, što je potrebno za razvoj, zdravi napredak čoveka... i potpomagati sve što čoveka dovodi do višeg stanja (intelektualnog i materijalnog), to mora biti naš zadatak... i moram gledati da se usavršim kao čovek.« U *Posetama* je izjavio da je izašao iz naroda, »i pošto sam izašao iz naroda, saosećam s njim i za njega. Narod je zaista najviša instanca pri sudu o umetničkoj vrednosti pesme, ali ne narod od danas već narod budućnosti — neka buduća stoeća presude.« U uredničkom programu *Ljubljanskog zvona*, 1916. godine, nalagao je pesniku da brine »da naša duševnost ne zastane i ne osiromaši, već da se snažno razvija i napreduje.« Po njemu, treba »čuvati živu tradiciju pređašnjih pokolenja, održavati duševno jedinstvo svog naroda, te mu za budućnost stvoriti kulturne vrednosti za koje sam ubeđen da su snažni pokreti i ispoljavanje celokupnog rada. Zato istinska umetnost, istinska literatura koja je bila i biće uvek u vezi sa životom i vremenom, zahvata — svesno ili nesvesno — iz vremena i njegovih zahteva.« Ovdje je otvoreno pitanje kulturne tradicije (*Naša reč*), vernosti narodnoj suštini (*Pitanja*), karakterne uspravnosti (*Joži Bercetu u spomen*) i svih onih osobina koje će pozitivno oblikovati društvenu stvarnost. Godine pesničke tišine (po zbirci *U zore vidovdanske*) donele su obračun (u pesmi s istim naslovom) u kojem se (neposredno pred 1941. godinu) slava asocira slalom; u njoj su i stihovi potpuno udaljavanja od učinjenog: *O, sad vidi: misli, snovi / bačeni u ponoru bezdnom / u mlade je stratio dane / u vazduhu rasejao je praznu plevu / oluja ju je razvejala / a mi je sledimo*. U ovoj svetlosti mu se dotadašnji život otkrio kao: bez svrhe, bez značenja, bez sećanja, bez imena. Uprkos tome ga je »mračna vlast«, kako je u ciklusu *Seni Josipa Murna* sam nazvao svoje pesničko nadahnuće, držala još uvek, te je stoga pesmu opet postavio za vodilju svog i društvenog života. Ponovo ju je ograničio na inspirativne podstreke velike tišine, potpune samoće i društvene slobode koju prima kao svoj životni udeo (»bez tebe nema života za mene« — *U tišini*). Time se konačno oblikovala treća Župančičeva faza u gledanju na pesničku inspiraciju koju najbolje označava kojom *egzistencijalni položaj silaženja*.

Bolje nego ikada ranije, u tom su se vremenu koncentrisali Župančičevi elementi koji su izražavali entuzijastički osećaj života i stvarnosti. U centar zanimanja su stupili interesi ljudske zajednice, a samo su oni razvijali i širili simpatiju za socijalne činjenice svog vremena. Pesnik je spoznao da svet nije dovoljno samo razlagati i rešiti se vizijom idealne budućnosti, već da ga pre svega treba menjati u neposrednom delovanju. Njegova se društvena vizija time spojila sa socijalističkim humanizmom, a praksa je prešla u nastojanje da narodnom i ljudskom kolektivnu razvije stvarnu čovečnost i nepatvorenu prisnost. Ranije je tražio buđenje duše iz sna samo na području kulture, dok se sada zaustavio na konkretnim istorijskim činjenicama u kojima je pomenuto buđenje bilo takođe izvedeno u socijalno-političkom delovanju. Misao mu se automatski zaustavila na istorijskom nasleđu seljačkih buna, pre svega na etičnoj suštini pojma *stara pravda* i na integrativnom geslu ustanika: *samo zajedno siromašni puku*. Oba je pojma ugradio u tekst manifestativne i programske pesme: *Znaš li, pesniče, svoju dužnost?*

U tom su tekstu već 1941. godine bila iskazana etička, narodna i socijalna stanovišta narodnooslobodilačkog rata. Župančič se poistovetio s doživljajem ljudi koji su bili ubeđeni u svoju pravednu stvar i u tom ubeđenju živeli u najvećoj sreći. Opšta uznemirenost koja je bila znak vremena, bila je obavezujuća: nijedna instanca nije mogla reći ne, ali je, ako je želela da ostane u dodiru s narodnim identitetom, čak morala da jača želju da se učestvuje u procesima koji su munjevito i organski nastajali. Pesnikov intuitivni podstrek u pomenutoj je pesmi, dakle, simpatija, učestvovanje, što znači život s drugima, od kojih će mnogi poći u smrt, izvor je ekstatičnog doživljaja sreće. Za Župančiča je slovenački ustanak očigledno čudesan događaj koji potvrđuje snagu i mudrost njegovog naroda (primer je pesma *Pitanja*). Taj je događaj, s jedne strane, tako elementarno nasobadajući kao prirodna pojava koja teče po svojim unutrašnjim zakonima, dok s druge strane u svakom pojedincu budi osećaj krajnje slobode. Čovek koji uzima učešće u takvom pokretu odbacuje teret svakidašnjih briga i tegoba. Nastupilo je vreme u kojem se radi o životu i smrti (sintagme *zub za zub* i *glavu za glavu*), tu se više ne obazire na sitna ustezanja, koja su inače pritiskala život, i nema više obzira prema sitnim koristima. Etnička zajednica i ljudi uopšte svim silama teže samo jednom cilju — pobeđi koja znači opstanak, a u takvoj se atmosferi život čini tako jednostavnim i jasnim da se ne može pojaviti nikakva sumnja koja će oslabiti akciju. Župančič je, dakle, okončao svoju temu pesništva spoznajom da je za dobitanje života potrebno život založiti. Time je položio osnove

narodnooslobodilačke poetike, u kojoj su istorija, umetnost i život bili jedno te isto.

V.

Izlaganje o temi pesništva i Župančičevom književnom nazoru moralo bi se, kada je opisana njihova formacija, upitati još i o genezi, uticajima i paralelama. To je samostalna uporedno-istraživačka tema o kojoj je na ovom mestu moguće pružiti samo nekoliko zapažanja koja otvaraju probleme i otkrivaju njihov obim.

Župančič je, kako pokazuje gradivo, u načelnoj opoziciji prema celokupnoj slovenačkoj literarnoj tradiciji i čak prema nekim pravcima u njoj savremenom književnosti. Pismo J. Regaliju (1900. ili 1901. godine) bez sumnje je aluzija na ono narodno i društveno usmerenje koje je zastupao A. Aškerc. Prve godine XX veka bile su, naime, u znaku obnavljanja nekakvog nacionalizma. Takve su pobude naišle od strane prosvetljenih slovena građanstva; gonilo ih je nastojanje da se konzerviraju nekadašnje vrednosti. Traženje specifičnih nacionalnih posebnosti i stvaranje nekakve klasične (bolje: klasicističke) književnosti u Sloveniji sprovodio je pre svega A. Medved, s čijim se nastojanjima Župančič obračunava u *Poseti*. Tu je otklonio svaku tendenciju u literaturi, dok je autora proglasio za literaturu koji nije u stanju da se u zanosu i slobodnom uzletu otrgne od idejnih apriorizama. Župančič je osnovni (inspirativni) osećaj našao u zanosu spovstvenog subjektivizma, radikalizujući time neoromantičnu zategnutost između subjekta i objekta i istovremeno otvarajući oblast svoje lirike za značajne procese koji pripadaju stvaralačkom senzibilitetu XX veka.

Na svim nivoima čovekove i pesničke aktivnosti kojih se prihvata Župančičeva lirika, srećemo subjekt koji je u suprotnosti s objektivnom stvarnošću. Objektivna stvarnost ugrožava jedinstvo i smisao života, uništava subjekt koji je nosilac idealnih vrednosti, humanističkih pobuda i socijalnih radnji. U Župančičevoj lirici egzistira konflikt između stvarnosti i idealnog pojedinca; ovaj je konflikt radikalno tematizirala upravo romantika — iz njega je proistekla celokupna tradicija evropskog pesništva XIX veka. Kada Župančič preuzima i brani pesnička načela koje je uvela romantika, to znači da preuzima i brani ulogu idealnog subjekta u ružnoj stvarnosti. Pošto je svaki tekst iz tog opusa namenjen čovekovu i poslat u socijalni prostor, pomenuti konflikt bit s razlogom mogli imenovati i sprom ljudske jedinice sa svetom u kojem živi.

Župančičevo pesništvo tematizira, prema tome, dramu subjektivizma u savremenom svetu. Ta je drama intenzivna i eksplicitna najpre u temi erosa, a potom u temi pesništva koje je, u skladu s pesnikovom vizijom, poslednji *residuum* autonomnosti ideala subjekta u savremenom svetu. Eros i inspiracija imaju u toj umetnosti transcendentni i metafizički smisao; i jedno i drugo su snage koje se sada ostvaruju i istovremeno svakome omogućavaju delanje u budućnosti. Tema pesništva je još posebno vraćena u život, želi da deluje na njega, da promeni njegov smisao i time postane glavna pokretačka sila, kako generičke tako i socijalne egzistencije. Pomenuta tema u Župančičevoj tematizaciji otkriva, prema tome, granice i mogućnosti subjektivizma i istovremeno pokazuje i pukotine u zasnivanju njegove transcendencije. S minimalizacijom subjektivnog udela do koje je došlo u savremenim životnim uslovima, ta je tema još i danas pozlačena aurom nestale ili željene stvarnosti, dakle, premisom koja poseže u samu srž onih savremenih literarnih traganja koja su još uvek povezana s klasičnom humanističkom vizijom sveta i života.

Povest o Župančičevoj temi pesništva trebalo bi nastaviti raščlanjivanjem pojedinačnih misaonih delova i lirskih osnova. Takvo bi raščlanjivanje otkrilo da je u ovoj temi pesništva uspostavljen kontinuitet s pesničkom tradicijom koja obuhvata renesansne, romantične i neoromantične izvore. Na saznavnom bi se nivou istraživanje moralo započeti od Platona i završiti u estetici simbolizma. Za probleme ove vrste prvenstveno je važno

vladimir popin — akvatinta, 1970.

samo to da Župančić iz tradicije izabira samo ono što u širem značenju reči odgovara neoromantičnim idejno-estetskim gledištima. Narочito su za ovaj kontekst važna sledeća imena i problemi:

R. W. Emerson: Za ovog američkog filozofa intenzivno se zanimala Nemačka na prelomu dva veka (između 1894. i 1907. godine), kada su u brojnim časopisima i društvima aktualizovane njegove premise o harmoničnosti vasiona, duši (*oversoul*, *Weltseele*), suprotnosti između duha i telesne i društvene egzistencije. Obilato su ga prevodili, a takođe ga je popularisao H. Bahr. Jednom rečju: u intelektualnom je životu bio centralni podstrek koji bi svojim stanovištima omogućio toliko željenu etičku promenu čovečanstva.

W. Whitman: Emerson ga je prilikom objavljivanja knjige pozdravio »na početku velikog životnog puta«, pošto je u njegovom delu otkrio onu »unutrašnju svetlost« koju je i sam nestrpljivo tražio. Whitmanovi stihovi su govorili o podstreku preporoda, sa zanosom su razlikovali dobro i zlo, govorili o uzvišenom putu pesništva koje treba da ima tajnu moć delovanja, te opevali simpatiju koja treba da zavлада među ljudima.

E. Verhaeren: Ovaj je belgijski pesnik idejni naslednik Whitmana; otkrivao je zanimanje za čovečanstvo koje trpi i bori se, govorio o ekonomskim i političkim krizama, pronasao intenzivnu energiju i sprovodio akciju, što je zajedno s njegovim realističkim lirizmom sugestivno delovalo na savremenike.

R. Dehmel: Od nemačkih modernista za ovu je temu najznačajniji upravo ovaj pesnik. Delovao je sa svojom, novom senzibilitetu prilagođenom, predstavom Emersonovog pojma duše, u kojoj je, zbog vizije snažne i autonomne ličnosti, i ova kategorija u svom obimu zadobila više aktivne moći, volje i individualnih akcenata.

H. Bergson: Župančićev odnos prema ovom filozofu u glavnoj je fazi centralno pitanje pesnikovog književnog nazora. U *Posetama* je autor Dume u vezi s tim izjavio: »Poslednjih meseci bavio sam se s francuskim filozofom Bergsonom, kojem je princip života volja — on tvrdi da čovek nema razuma zbog spekulacije, već zbog rada...«

M. Maeterlinck: Uticajno područje je u predstavi o duši koja spava, o trenutnom buđenju koje otkriva pravu suštinu stvari, te u osećaju straha pred konkretnim životom.

Ovakvi bi se uticaji i usporedbe mogli nizati i dalje (J. W. Goethe, V. Hugo, A. Schopenhauer, Ch. Baudelaire, P. Verlaine, P. Valery, L. N. Tolstoj, R. Wagner i mnogi drugi). A sve bi to samo pojačalo osnovno značenje, da se radi o Župančićevom izboru po srodnosti koja je u svakom trenutku i na svakom nivou samo potvrđivala njegovu individualnu izvornost i subjektivnu dispoziciju.

Tema pesništva kao inspirativni izvor u Župančićevoj lirici otkriva, dakle, izvanredno razvijenu doslednost, što je učvršćuje kao suštinski element celine i istovremeno je u sklopu drugih dimenzija uzdiže do pojave koju je moguće saznavati li time racionalno zasnovati. Radi se o posledici svesne težnje da pesnik ono što želi da poruči, a to je iskušenje u vezi s temom tekstualnog-stvaralačkog procesa, izriče u kontinuiranom i koherentnom obliku, u kojem su i glavna misao i pokretačka linija uvek dovoljno eksplicirani i time logički transparentni. Ta logična ili površinska doslednost istraživača može zavesti, tako da se zadrži samo na površini, ne prodirući u unutrašnju suštinu pojave koja je, pak, jedino relevantna za razmatranje navedenog problema.

Pesništvo kao tema u Župančićevoj je poeziji, nalime, centralna oblast njegovih duhovnih doživljaja i matica njegove idejno-estetske poruke. Ova se tema, inače, javlja u vezi s drugim temama (pre svega s erotskom temom), ali uprkos tome ona sama ima poseban položaj koji druge dimenzije mogu samo slediti, nemoćne da ga obuhvate. Tema pesništva je egzistencijalni problem koji u centru Župančićevog opusa stoji kao iradijaciono žarište i delovanje pojedinačnog transcendiranja; zato svojim pristupom utiče na oblik i smisao svih drugih egzistencijalija. Župančić joj se posvetio krajnje predano, iskuvivši je u poluvekovnom razvoju u raznim uslovima i mogućnostima. U njima su se pojedinačni akcenti menjali, ali je jedinstvena ostala razvojna linija; intenzivnost refleksija takođe nije prestajala. Pojedini momenti ove linije i stupnjevi ove refleksije sadržani su u pesničkim tekstovima koji tek u međusobnoj vezi i u celini čine nadasve dragocen *corpus separatum* Župančićeve i slovenačke lirike XX veka. U toj se celini dovoljno često može osetiti, kako bi rekao B. Magajna, dah lepote s gornjeg puta. Stoga možemo zaključiti da je Župančić s temom pesništva dosegao saznajno i estetski visoki stepen ostvarenja, koja su slovenačku liriku obogatila izuzetno listinskom misaonom poezijom i ostavila uočljiv trag i u evropskoj književnosti zapadnog kruga. I u jednom i u drugom Župančićev je udeo značajan, značajan zato što je slovenački pesnik suvereno ispovedao procese koje je G. Lukács ovako formulisao: »Unutrašnji značaj individue dosegao je istorijski vrhunac: on više nije značajan kao nosilac transcendentnih svetova, već nosi svoju vrednost isključivo u samom sebi da, čini se, razne vrednosti bića dobijaju opravdanje za svoju važnost tek iz subjektivne doživljenosti, iz njihovog značenja za dušu individue.« Takvo lirsko nadmašivanje granica Župančić je ispisao pre svega u temi pesništva koje se ostvaruje u gotovo savršenom kosmosu čiste unutrašnjosti.

Preveo Vojislav Despotov

smrt i re-konstituisanje jezika*

srba ignjatović

Barokni pjevač je mrtav, objavljuje se u prvoj rečenici kratkog zapisa što uvodi u poetske tekstove knjige *Lijer, jezik prašine*. Ta rečenica nije »program«; ona je konstatacija, vrsta suda a, pre svega, saopštavanje izvesnog smisla koji, ma koliko uopšten, sintaktičko-iskaznim sklopom treba da se predoči kao nešto precizno, konačno. I nije tu reč tek o baroku shvaćenom u užem smislu, kao stilsko-kulturna formacija.

Barokni pjevač je sintagma što saopštava odnos prema jednom vidu, shvatanju i stanovištu pesništva koje (shodno navedenom iskazu) treba smatrati dovršenim u književnoistorijskom, ali i neposredno stvaralačkom smislu.

Uspostavljen je, dakle, analogon (spomenutim zapisom) s naslovom knjige. Ako je simbol *lijera* (krina, ljiljana) nešto što pripada romantičkom ili, čak, trubadureskom kontekstu i objavljuje se, poput inih srodnih simbola — čitavog jednog nivoa simboličkog jezika — s aurom praha, kao dovršeni plod baštine, onda nas je pesnik ovim već približio srži vlastitog stanovišta, onog koje će se, sintaktički i semantički, ali implicitno u svemu, projektovati njegovom knjigom.

Učinjeno indirektno, poetskim jezikom i »komentarom« tog jezika, koji je i sam »deo« pesme, učinjeno je tako da koherencija i prijem teksta i dalje počivaju u prepoznatljivom kontekstu. Kod niza savremenih mlađih pesnika ovaj postupak je još naglašeniji, radikalniji. No, kako je napomenuto, Stojić se odlučio za njegov manje naglašen, unutamnji vid i implicitni učinak. Označeni uvodni zapis takođe je artikulisan u tom rasponu; pojmovo koje se u njemu javlja proizvod je onog što se, obično, podrazumeva pod »pesničkim mišljenjem«.

Trebalo bi, u stvari, temeljno posumnjati u bilo kakvu spoljnu, nadređenu nit koja određuje i »distribuiru« pesničko mišljenje uopšte. (Ta nit, njeno nesumnjivo i »objektivno« postojanje, po tradiciji se najčešće podrazumevaju bez ikakve dileme — što u Stojićevom pesništvu nije slučaj.) Primer koji pruža praksa teksta ovog pesnika nanovo nas, po ko zna koji put, utvrđuje u uverenju da je vanpoetska priroda (poetskog) mišljenja tek nonsens, posledica jedne nategnute spekulativne. Onaj Stojićev poetski učinak koji bi se mogao »poklopiti« ovom kategorijom, dakle, ne poklapa se i pretpostavkama o »spoljnoj« i nadređenoj tački javljanja »misli« pesme.

»Misao« pesme nije njen ukras niti kakva pridodata sfera (sloj). Njen status nije ni evokativan — status upućivanja i priziva (i u ovom slučaju adresovanih prema »spolja«, ka hijerarhizovanim i privilegovanim vrednostima vanpoetskog tipa). Onda kada smo svedoci prakse koja teži da neposredno potvrdi »funktionalnost« takve relacije, njenu *jedinovaljanost* i apsolutnu metričnost, suočeni smo, u stvari, s praksom replika.

Stojićevo stanovište je bitno drugačije. U strukturu njegove pesme uključen je, zaista, i jezik replike, ali samo da bi se pokazala potpunost njegove smrti — kontrastom, narušavanjem, sučeljavanjem s novim potrebama, novim poetskim jezikom i funkcijama tog jezika. Retorički ples je ironizovan, starim sintaktičko-semantičkim ključevima pretpostavljaju se novi. Stojić zagovara »otisak« novog glasa, u prestrukturiranom, preispitanom sklopu i u znaku novog, posredujućeg koda.

Sve to događa se u jednoj ravni koja je između, i sama, na neki način, *medašnja*. Ali, prelaz iz nivoa u nivo nepobitno se događa. Unekoliko je taj prelazak i tema Stojićeve pesme. »Komentarisan«, recimo, jasno fiksniranim oznakama i simbolima, pojmovima jedne »tipografske civilizacije« (koja je aktualizovana u ovom pesništvu do samog grča i krika, pitanja i nedoumice), on postaje »mesto povratka«, opsesivna tema i nešto nalik na dominantan simbolički sklop.

Bilo bi, naravno, nedovoljno i nepotpuno kada bi se čitava Stojićeva poetska avantura sažimala i iscrpljivala jedino u tome. Linija razvoja pesme neposredno »prati«, registruje taj prelaz i sučeljava umeća, »stilove«, nivoje jezika. Zaogrnuti starim jezikom, jezikom smrti pesme, ona ide ka jednoj određenoj tački zgnusnuta i prevrata kojom se sve dovodi u pitanje, izvrće i okreće. Čak se i sama tradicionalna, okvirna forma pesme, koje se Stojić pridržava, pokolebana jednim zamahom, destabilizuje, rastače, dekomponuje — u najboljim slučajevima zarad novog